

Zwart als de toga én wit als de bef

Toen de minister van Justitie op 4 mei jl. de Commissie Advocatuur installeerde, zie hierover het vorige nummer, formuleerde hij in opmerkelijk stevige taal de principiële vragen over de advocatuur die de commissie moet zien te beantwoorden.

Dames en heren,

‘De vader van mijnheer Snoek had een winkel van petten en kousen en broeken en dassen, maar aan dien winkel vond hij heelmaal geen aardigheid. Veel liever had hij, dat de mensen van dat stadje of de boeren uit den omtrek bij hem kwamen om raad of om ze de wetten uit te leggen, want daarin was hij knapper dan de knapste advocaat uit de heele buurt.’

Deze woorden komen uit *Het huisje aan de sloot* van Carry van Bruggen uit 1921. Dat waren nog eens tijden. Toen kon een middenstander ‘de wetten’ nog begrijpen, en zelfs aan anderen uitleggen.

Die ‘knapste advocaat uit de heele buurt’ zal wel het ouderwetse type plattelandsadvocaat geweest zijn. Een eenpitter, een generalist die weinig tijd hoefde te steken in bijscholing. Hoewel hij niet voorkomt in het rijtje van Jan Greshoff – de dominee, de dokter, de notaris – zal hij ongetwijfeld een van de notabelen zijn geweest. Ze zijn er nog, dat type advocaten, maar de balie waarvan hij deel uit maakt is ingrijpend veranderd. En dat brengt me bij de vraag die u voorgelegd wordt: wat is de positie die de advocatuur in het huidige maatschappelijke bestel en het rechtsbestel hoort in te nemen?

Geen gemakkelijke vraag, ook al omdat de meningen over advocaten nogal uiteenlopen. Zo hoor je dat het onvermoeibare strijders zijn voor een rechtvaardige zaak, maar ook figuren die vreedzaam scheidende echtelieden opjutten tot kemphanen in jarenlange procedures. Ze springen enerzijds onbaatzuchtig in de bres voor onschuldigen terwijl ze anderzijds voor grof geld de grootste schurken vrijpleiten. Kortom, het beeld van

de advocaat is zwart als de toga en wit als de bef.

Dat beeld is begrijpelijk. De advocaat beweegt zich immers op het snijvlak van verplichtingen tegenover de objectieve rechtsorde en zijn niet minder dringende plichten tegenover zijn cliënt en diens subjectieve belangen.

Vanzelfsprekend behoort de advocaat als rechtsbijstandverlener bedreigde personen en belangen te verdedigen. Goede rechtsbijstand is van groot belang voor het functioneren van de rechtsstaat. Die rol is onomstreden. Maar het gaat erom *hoe* de advocaat de verdediging voert, hoe ver hij daarin gaat. Mag hij een cliënt adviseren in beroep te gaan louter om de procesgang te frustreren? Wat moet hij een onderneming adviseren als een kantoorgenoot-belastingadviseur een gewaagde constructie heeft opgezet, waar fiscaal een luchtje aan zit? Die constructie *a tort et à travers* verdedigen of schikken omdat hij weet dat ze uiteindelijk juridisch niet houdbaar is?

Ik meen dat deze vragen voortkomen uit de meer fundamentele vraag: hoe zit het met de advocaat als vrije ondernemer? En – daaraan gekoppeld – hoe gaat hij om met eventueel tegenstrijdige impulsen in de beroepsreglementering? Voldoet de huidige constellatie van de advocatuur nog wel aan de eisen van de samenleving en het rechtsbestel?

Het antwoord op die vraag is bepalend voor de rol van de advocaat in de rechtsbedeling, en daarmee voor ons rechtsbestel zelf. De wet moet een goede rechtspleging waarborgen en zij positioneert de advocaat als dienaar van het algemeen belang met dienovereenkomstige rechten en plichten. Dat

was een halve eeuw zo vanzelfsprekend dat je dat niet eens expliciet in de Advocatenwet terugvindt. De geheimhoudingsplicht bijvoorbeeld, of het verschoningsrecht, of het monopolie van de verplichte rechtsbijstand, in die tijd was dat allemaal geen punt van discussie.

Dat is inmiddels wel anders. In de eerste plaats is er een Europese dimensie bijgekomen, bijvoorbeeld het Monti-rapport van de Europese Commissie dat vrije beroepen als de advocatuur verregaand wil liberaliseren. De Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) beschouwt de Orde van Advocaten mede in dit licht als een ‘ondernemersvereniging’. Rechtsbijstand aan minder draagkrachtigen – destijds geen punt want *noblesse oblige* – is nu bepaald geen automatisme meer.

Het draait vandaag de dag steeds meer om efficiency en winstmaximalisatie. Het *officium nobile* is in een paar decennia veranderd van een ‘roeping’ in een job met vooruitzichten. Kortom, de advocatuur lijkt langzamerhand wel een *normale* bedrijfstak.

De oud-hoogleraar advocatuur prof. Quant verweet de balie nog niet zo lang geleden dat discussies over wezenlijke aspecten van het advocatenberoep – zoals hoe om te gaan met tegenstrijdige belangen of no cure no pay – tegenwoordig vooral over geld gaan. Of dit verwijt gegrond is, kan ik niet beoordelen; dat velen het gegrond *achten*, lijkt mij – zeker in het licht van de motie Klaas de Vries – waarschijnlijk. Waar het mij om gaat is dit. Een advocatuur, die steeds meer onder druk staat van economische eisen en wetmatigheden (vrije marktwerking) loop grote risico’s

dat fundamentele waarden van de beroepsuitoefening in de knel komen. Cees Schuyt heeft de rechtsbedeling wel eens vergeleken met een automaat. Als die het na het inwerpen van de munten niet doet, zal de burger de eerste keer nog denken: 'volgende keer beter'. Maar wat doet de burger als de automaat stelselmatig weigert?

Zover mag het niet komen. Dan zou ik voor verdere wettelijke bescherming van het beroep kiezen, want de advocatuur mag haar geloofwaardigheid als onafhankelijk pleitbezorger voor de burger niet verliezen. Dat zou het vertrouwen van de burger in de rechtsbedeling ondermijnen.

Dan is er nog de kwestie van de uitbreiding van activiteiten. Vooral grote kantoren zijn juridisch actief tot ver buiten de gebruikelijke rechtsbijstandverlening in processituaties. En zonder daar veel woorden aan vuil te maken worden inmiddels de vooral daarvoor bedoelde en toegekende status en privileges ook toepasselijk geacht op andere activiteiten. Het lijkt erop dat de traditionele vlag van de advocatuur steeds vaker een lading dekt waarvoor zij niet lijkt te zijn

bestemd. Waarom privileges voor advocaten rond werk dat ook niet-advocaten – zonder privileges – net zo deskundig verrichten? Daarom zou ik u willen vragen te kijken naar de bijzondere status van de advocaat: waarop heeft die wel betrekking en waarop níét. Wellicht moet u daarvoor ook andere belanghebbenden – zoals rechtsbijstandverzoekers – raadplegen.

Momenteel maakt het ook nauwelijks uit *hoe* de advocatenpraktijk wordt gevoerd. Een advocaat hoeft niet jaarlijks een minimaantal zaken te behandelen; er is – in tegenstelling tot veel andere gereguleerde beroepen – geen verplicht aantal *vliegingen*. Als je eenmaal toegelaten bent tot de balie, kun je je titel en je privileges als adviseur 'in de markt zetten' zoals dat heet. De vraag is of bijzondere privileges van de advocaat niet gekoppeld moeten worden aan de praktijkuitoefening.

Ten slotte de kwestie van de kwaliteit. Er zijn advocaten waarvan rechters zeggen dat ze eigenlijk niet in de zittingszaal horen. Uiteraard hoor je mensen over elk beroep

wel eens klagen maar het lijkt me toch voor u een relevante vraag of de balie niet kritischer moet zijn op het kwaliteitsniveau van individuele advocaten. Een rechter zou geen zaken voorgelegd moeten krijgen die niet op zijn bordje thuishoren. En de balie zou zich dit soort kwaliteitsbewaking aan moeten trekken, als natuurlijke tegenhanger van het procesmonopolie.

Dames en heren,

Zoals gezegd, het beeld van de advocatuur is niet eenduidig. Het is niet altijd positief maar daar staan andere zaken tegenover. Het is een beroep dat verbeeldingskracht en strijdlust vereist. Advocaten moeten soms het onverdedigbare verdedigen, en beuken op het harnas van wet en jurisprudentie om de hulpbehoevende tot zijn recht te laten komen. De cliënt mag ervan uitgaan dat zijn advocaat alles voor hem doet, probeert door dichte deuren te gaan en de zon zo nodig 's nachts te laten schijnen. Dat is niet de gemakkelijkste taak. De uwe is dat ook niet. Ik wens u wijsheid en vindingrijkheid toe.

En daarmee installeer ik de commissie. ●